

OMEP: 2003 Dünya Konsey Toplantısı Ve Konferansında bildiri olarak sunulmuştur. Kuşadası/ Türkiye.

OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARINDAKİ ÖĞRETMENLERİN ÇEVRE BİLİNCİ DÜZEYLERİNİN VE BU OKULLARDAKİ ÇEVRE EĞİTİMİNİN DURUMUNUN BELİRLENMESİ

IDENTIFICATION OF THE LEVEL OF ENVIRONMENTAL AWARENESS OF KINDER-GARDEN TEACHERS' IN PRE-SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS AND THE SITUATION OF ENVIRONMENTAL EDUCATION IN THESE SCHOOLS

L'IDENTIFICATION DU NIVEAU DE CONSCIENCE ECOLOGIQUE D'ENSEIGNANTS DE GENTIL JARDIN' DANS LES INSTITUTIONS D'EDUCATION PRESCOLAIRES ET LA SITUATION D'EDUCATION ECOLOGIQUE DANS CES ECOLES

IDENTIFICACION DEL NIVEL DE el CONOCIMIENTO AMBIENTAL DE MAESTROS de JARDIN más AMABLE' EN INSTITUCIONES PREESCOLARES de EDUCACION Y LA SITUACION DE la EDUCACION AMBIENTAL EN ESTAS ESCUELAS

Dr. Sinan ERTEN*

Pınar ÖZDEMİR*

Tülin GÜLER***

* Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Fen Bilgisi Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi
** Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Fen Bilgisi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi
*** Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Okulöncesi Eğitimi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

ÖZET: Bu çalışmada, okul öncesi eğitim kurumlarında öğretmen olarak çalışan personelin çevre bilinci düzeyleri ele alınmıştır. Çevreyi korumaya yönelik bilgilerinde, tutumlarında ve davranışlarında görülen eksikliklerinin kaynakları araştırılmış ve bu eksikliklerin nasıl giderileceği ortaya konmuştur. Çalışmada veri toplama aracı olarak tutum, bilgi ve davranış ölçeği kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini farklı anaokullarında görev yapan 145 öğretmen oluşturmıştır. Ayrıca okul öncesi eğitim kurumlarında çevre eğitiminin mevcut durumu ele alınmış ve yeterliliği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevre Bilinci, Çevreye yönelik tutumlar, Okul Öncesi Eğitim Öğretmenleri

ABSTRACT: In this study, the level of environmental awareness of kinder-garden teachers was investigated. Also the source of the deficiencies of teachers' knowledge, attitude and behavior related to conservation of environment and how these deficiencies are handled were tried to be identified. The data collection instrument of the study was environmental attitude scale. The sample of the study consisted of 145 kinder-garden teachers from different schools. The present situation of environmental education in pre-school education institution was handled and the adequacy of it was discussed.

Keywords: Environment awareness, Attitude related to environment, Preschool teachers.

1. GİRİŞ:

1.1 ÇEVRE BİLİNCİ

Çevre bilinci kavramının çok çeşitli kullanım alanları olmakla birlikte günümüzde kendini en yoğun olarak gösterdiği alan politikadır. Çevre bilincinden amaçlanan, bir çok bilim adamının da vurguladığı gibi çevre bilgisi, çevreye olan tutum ve çevreye yararlı davranışlardır. Bunları çok kısa olarak şu şekilde açıklayabiliriz:

➤ *Çevre bilgisi:* Çevreye ait sorunlar, bu sorunlara aranan çözüm yolları, ekolojik alandaki gelişmeler ve doğa hakkındaki tüm bilgiler demektir.

- *Çevreye karşı olan tutumlar* ise çevre sorunlarından kaynaklanan korkular, kızgınlıklar, huzursuzluklar, değer yargıları ve çevre sorunlarının çözümüne hazır bulunuşluk gibi kişilerin çevreye yararlı davranışlara olan olumlu veya olumsuz tavır ve düşüncelerinin hepsidir.
- *Çevreye yararlı davranışlar*: Çevrenin korunması için gösterilen gerçek davranışlardır. Ancak şimdiye kadar çevre bilinci alanında gerçekleştirilen araştırmalar, çevre bilgisinin, çevreye yararlı davranışlar üzerine olan etkisinin düşük olduğunu ve çevreye yönelik olan tutumların da çevre bilincinin oluşmasında çok fazla anlamlı olmadığını göstermiştir (Kuckartz & Haan, 1998; Haan, u.a., 1997; Erten, 2000).

1.2 ÇEVRE SORUNLARI VE NEDENLERİ

Hepimizin de bildiği gibi son yıllarda dünyanın çeşitli yerlerinde sel baskınları, aşırı kuraklık, şiddetli rüzgarlar ve öldürücü yaz sıcakları gibi doğal afetler görülmekte ve sayılarla ifade edilemeyecek kadar mal ve can kaybı oluşmaktadır. Bunlar insanlığın karşılaştığı sürpriz gelişmeler değildir. Bunlar yıllardan beri bilim adamlarınca dile getirilen fakat daha çok refah ve kazanma hırsıyla kulak ardı edilen acı gerçekle insanlığın karşılaşmasıdır. Eğer çevrenin korunması konusundaki duyarsızlık böyle devam edecek olursa büyük bir olasılıkla insanlık daha bir çok felaketle karşılaşacaktır. Tüm bunların temelinde saniyeleşme ile birlikte insanoğlunun doğayı yağmalaması, doğayı kendi çıkarları doğrultusunda acımasızca kullanması yatmaktadır. Bunun sonucunda da hem bizim hem de gelecek nesillerimizin ve diğer canlıların yaşamlarını tehdit eden birçok çevre sorunu karşımızda bize meydan okurcasına durmaktadır. Bu çevre sorunlarından bazılarını kısaca şu şekilde sıralayabiliriz (De Haan, 1989; Umweltbundesamt, 1996).

➤ Hava kirliliği

Sebepleri: Tüketilen fosil yakıtlar, çöplerin yakılması, radyoaktif ışınlar

Sonuçları: Asit yağmurları, küresel ısınma, ozon tabakasının zarar görmesi, sis oluşumu

➤ Su kirliliği

Sebepleri: Aşırı gübreleme, temizlenmeyen evsel ve endüstriyel atık sular, tanker kazaları, kimyasallar, denizlere bırakılan tüm zararlı atıklar

Sonuçları: Akarsuların kirlenmesi, denizde yaşayan canlıların toplu ölümleri, içme sularının kirlenmesi, salgın hastalıkların artması

➤ Toprak kirliliği

Sebepleri: Çöpler ve çöp yığınları, asit yağmurları, gübreleme çalışmaları, pestisitler

Sonuçları: Topraktaki ağır metal konsantrasyonunun artması, toprağın PH- değerinin değişmesi, hastalık yapıcıların kaynağını oluşturması, estetiğin bozulması

➤ Hayvan ve bitki türlerinin ortadan kalkması

Sebepleri: Asit yağmurları, yağmur ormanlarının talan edilmesi, monokültür ziraatçılık ve ormancılık, doğrudan bitki ve hayvanları ortadan kaldırma, pestisitler

Sonuçları: Birçok bitki ve hayvan türünün ortadan kalkması, ormanların yok olması, iklimlerin değişmesine bağlı olarak doğal afetlerin sürekli olarak artması

➤ İklimlerin değişmesi

Sebepleri: Tropik yağmur ormanlarının yok olması, sınırsız bir şekilde fosil yakıtlarının tüketilmesi, FKC gazlarının kullanılması

Sonuçları: Sera etkisinin oluşması (Küresel ısınma), ozon tabakasından yeryüzüne yani canlılara zararlı ışınların ulaşması

OMEP: 2003 Dünya Konsey Toplantısı Ve Konferansında bildiri olarak sunulmuştur. Kuşadası/ Türkiye.

➤ Çöp Sorunları

Sebepleri: Tüketim toplumu olma, kullanıp atma, savurganlık, yeterli derecede atıkların değerlendirilememesi, eğitim eksikliği

Sonuçları: Enerji ve ham madde savurganlığına bağlı olarak doğal kaynakların aşırı derecede kullanılması sonucu bu kaynakların tükenme noktasına gelmesi, yer altı ve yerüstü sularının kirlilikten dolayı kullanılamaz hale gelmiş olması, toprakların çöplerden kaynaklanan zararlı maddelerce kirlenerek verimsizleşmesi ve toprak içinde veya üzerinde yaşayan canlıları tehdit eder duruma gelmesi, havanın kirlenmesine ve salgın hastalıkların oluşmasına neden olması.

1.3 ÇEVRE SORUNLARININ VE ÇEVRE EĞİTİMİNİN ÖZELLİKLERİ

Çevre sorunlarının en büyük özelliği lokal değil global olmasıdır. Söz konusu çevre sorunları din, dil, ırk, yaşlı-genç, kadın-erkek, zengin-fakir, akademisyen-çiftçi, köylü-şehirli, fen bilgisi veya müzik öğretmeni, matematik, kimya veya fizik öğretmeni gibi bir ayrıma gitmeden herkesi etkiler. Bundan dolayı çevrenin korunması sadece çevrecilerin veya çevre eğitiminin verilmesi de sadece çevre eğitimcilerinin görevi değildir. Çevrenin korunması hepimizin görevidir. Tüm derslerde söz konusu dersler ile çevrenin korunması arasında bir ilgi kurulmalıdır.

Tüm bu çevre sorunları insan varlığını tehdit ettiği gibi dünyamızı da yaşanmaz hale getirmektedir. Bu büyük felakete dur demenin bir yolu ise insanların şimdi ve gelecekte alışıla gelmiş düşünce ve davranışlardan vazgeçmesi olacaktır.

Bu yüzden, hiç zaman kaybetmeden insanlar, söz konusu çevre problemlerine çözüm bulmak için üzerlerine düşeni yapmak zorundadırlar. Bu gün, çevre problemleri sadece teknoloji ile veya yasalarla çözülebilecek bir problem değildir. Bu, ancak bireysel davranışların değişmesi ile mümkündür. Davranışların değişmesi ise tutum, bilgi ve değer yargılarının değişmesini zorunlu kılar. Çevreye karşı pozitif tutum ve değer yargılarının oluşması ise çevre eğitimi ile mümkündür (Erten, 2000).

Çevre eğitimi, bir yandan ekolojik bilgileri aktarırken diğer yandan da bireylerde çevreye yönelik tutumlarının gelişmesini ve bu tutumların davranışa dönüşmesini sağlar. Çevre eğitimi, öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor alanlarına hitap eder (Unterbruner, 1991).

1.4 ÇEVRE BİLİNCİ ARAŞTIRMALARINDA GÖZ ÖNÜNDE TUTULMASI GEREKEN HUSUSLAR

Çevrenin korunmasına yönelik davranışların araştırılması, çevre bilincine yönelik yapılan hemen hemen bütün ampirik çalışmalarda olduğu gibi zordur (Schrenk, 1994). Bu zorluk, araştırmaya katılan bireylerin davranışlarının tek tek gözlenememesi ve sadece sözlü olarak ifade edilen davranışlarla sınırlı kalınması yanı sıra, araştırmalarda kullanılan yöntemlerden de kaynaklanmaktadır. Bunlar kısaca şu şekilde açıklanabilir:

Bu güne kadar yapılan çevreye yararlı davranışları konu alan ampirik araştırmalarda davranışla ilgili sorular sadece bir alandan sorulmuştur (örneğin; sadece çöplerin ayrıştırılması veya toplu taşıma araçlarının kullanılması gibi konulardır). Bu şekilde yapılan bir çalışmada, bireylerin söz konusu alandaki davranışı yapıyor olmaları çevreye yararlı diğer davranışları da yapıyor olduğunu göstermez. Böylece araştırmada bireylerin çevreye yararlı davranışları veya çevre bilinçleri hakkında yeterli genel bilgi elde edilemez. Bundan dolayı sadece sınırlı alanlardan değil çevreye yararlı bir çok davranış alanlarından sorular araştırmaya aynı zamanda

alınmalıdır. Ancak bu şekilde elde edilen bilgiler ışığı altında bireylerin çevreye yararlı yada zararlı davranışları hakkında sağlıklı bir yorum yapılabilir.

Araştırmalardaki diğer bir sorun ise, çevrenin korunması için bireylerin kendi rahat yaşamlarından ne kadar fedakarlık yapabilecekleri hakkında bilgi sağlayacak sorulara ankette hemen hemen hiç yer verilmemesidir. Örneğin; bir kişinin evinin yakınında bulunan şişe kumbaralarına şişeleri götürmesi onun için çok zor bir davranış değildir. Buna karşın, şişe kumbarası kişinin evinden birkaç kilometre uzaklıkta ise, aynı kişi bu davranışı yine gösterebilecek midir? Bundan dolayı, yapılacak araştırmalarda kişi veya kişilerin çevreye yararlı bir davranış için maddi veya manevi olarak ne kadar fedakarlıkta bulunabilecekleri de göz önünde bulundurulmalıdır (De Haan ve diğer., 1997; De Haan & Kuckartz , 1998).

Bunların dışında araştırmaya alınacak çevrenin korunmasına yönelik davranışların gerçekten çevrenin korumasına yönelik olup olmadığı da dikkate alınmalıdır. Örneğin, ülkemizde veya gelişmekte olan bir çok ülkede özellikle büyük şehirlerde çöpleri ayırarak toplayan ve geçimini ondan sağlayan insanlar vardır. Bu insanlara bakarak veya bu insanlarla araştırma yaparak bu insanların çevre bilincinden söz edemeyiz çünkü bu insanlar bu işi çevrenin korunması için değil geçimini sağlamak için yapmaktadır. Ankara’da ailelerin %67,6’sı “çok sık ve sıkça” çocuklarının kalorifer açık iken kapı ve pencereleri açık bırakmalarına kızıp sinirlenmektedirler (Erten, 2002). Acaba bu davranış ailelerin çevre bilinçlerinin yüksek oluşundan mı yoksa son yıllarda görülmekte olan ekonomik krizin neden olduğu geçim sıkıntısından mı kaynaklanmaktadır? (Erten, 2002; Schrenk, 1994).

Bu ve buna benzer faktörlerin araştırmalarda göz önünde tutulması bireylerin çevre bilinçleri hakkında bize daha sağlıklı ve güvenilir bilgiler sağlayacaktır. Bu araştırmada bunlar göz önünde tutulmaya çalışılmış ve öğretmenlerin çevreye yaralı davranışlar ile tutumları ve çevre hakkındaki bilgileri karşılaştırılmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1 ANKET

Bu araştırma, 2003 yılında Ankara (17 Okul), Mersin (1 Okul) ve Bursa’da (1 Okul) bulunan 7’si özel ve 12’si devlet anaokulu olmak üzere 19 Anaokulunda çalışmakta olan 145 öğretmen ile gerçekleştirilmiştir. Bunlardan 1 tanesi erkek ve 144 tanesi bayandır.

Bu öğretmenlerin %24,1’i Lise mezunu %75,9’u Üniversite mezunu olup bunlardan sadece 4,1 çevrenin korunmasıyla ilgili bir kuruluşa üyedir.

Araştırmada yer alan öğretmenlerin %5,5’inin çocukluğu köyde, %29’unun Küçük şehirde ve %64,5’inin ise büyük şehirlerde geçmiştir.

Öğretmenlerin %28,5’i 1 ile 5 yıldır, 28,5’i 5 ile 10 yıldır, %19,7’si 10 ile 15 yıldır, %13,9’u, 15 ile 20 yıldır ve %9,4’ü 20 yıldan daha fazla zamandır çalışmaktadırlar.

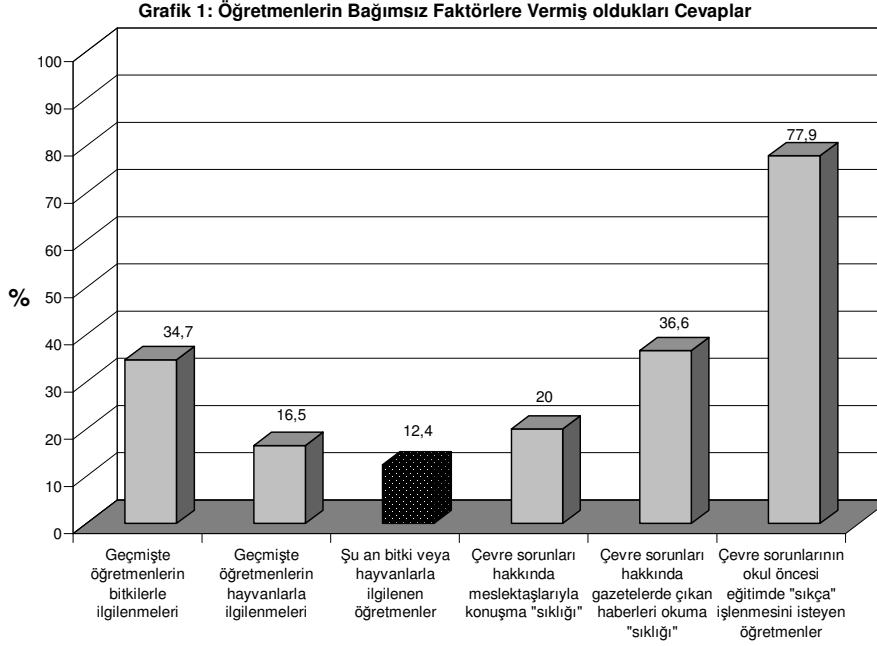
Güvenirliliği ($\alpha=77$) yapılmış anketler yeterli zaman verilerek öğretmenlere doldurtulmuştur.

Bu anketler, öğretmenlerin çevre hakkındaki bilgilerini, çevreye karşı olan tutumlarını ve çevreyi korumaya yönelik davranışlarını içeren soruları kapsamaktadır. Bu sorular ve verilen cevaplar sonuçlar kısmında yer almaktadır. Anketteki önermeler olumludan olumsuzu doğru 5’li ölçeklidir (Likert) (tamamen katılıyorum, katılıyorum, çok az katılıyorum, katılmıyorum, hiç katılmıyorum ile çok sık, sıkça, arasıra, oldukça az, hiçbir zaman).

OMEP: 2003 Dünya Konsey Toplantısı Ve Konferansında bildiri olarak sunulmuştur. Kuşadası/ Türkiye.

3. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

3.1 Bağımsız Faktörler



Öğretmenler boş zamanlarını sırasıyla, meslektaşlarıyla geçim sıkıntıları hakkında konuşarak, alışveriş yaparak, televizyon seyrederek ve kitap okuyarak değerlendirmekte olduklarını ifade etmektedirler. Hiçbir öğretmen boş zamanlarında maalesef çevre etkinliklerinde bulunmamaktadır. Çevre bilinci olan kişilerden çevre aktivitelerine katılmaları beklenirken, burada hiçbir öğretmenin buna değinmemiş olması çevre sorunlarının kişilerin öncelikli sorunları arasında yer almadığını ortaya koymaktadır. Grafik 1'de de görüleceği gibi, öğretmenlerin % 34,7'si bitkilerle ve % 16,5'i hayvanlarla geçmişte ilgilendiklerini ve bunlardan şu an sadece %12,4'ü bu canlılarla ilgilenmeye devam etmektedirler. Öğretmenlerin çevre sorunları hakkında meslektaşlarıyla konuştuklarını ve bu konuda gazetelerde çıkan ilgili haberleri okudukları anlaşılmaktadır. Bu da kişilerin kolay olmayan yani zahmet ve özveride bulunmayı gerektiren işleri yapmak istemeyişlerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca şu an bitki ve hayvanlarla ilgilenenlerin sadece %12,4 olması çevrenin korunmasına karşı olan duyarlılığın derecesini göstermektedir. Bitki ve hayvanlarla ilgilenme, onları tanıma, onlara karşı olan sevgi ve korumayı geliştirir. İnsanlar sevdiklerini ve tanıdıklarını korur. Çevre bilincinin geliştirilmesinde bitki ve hayvanları tanıtmak, onlara karşı olan ilgiyi artırma, hayvanlara karşı olan korku ve fobileri yıkma temel hareket noktasıdır. Berck ve Klee'nin (1992) yapmış oldukları araştırmaya göre; çocukluklarında bitki ve hayvanlarla ilgilenen ve doğada çocukluk yaşantıları olan kişilerin ileriki yaşamlarında, çocukluklarında bu davranışları yapmayan kişilere göre çevre sorunlarına daha iyi angaje olduklarını ortaya koymaktadır.

Meslektaşlarıyla çevre sorunları hakkında "sıkça" konuşanların oranı ise %20'dir. Çevre sorunları hakkında gazetelerde çıkan haberleri "sıkça" okuyanlar %36,6'dır. Çevre sorunlarının okul öncesi eğitimde işlenmesini isteyenlerin oranı ise %77,9'dur (Grafik 1). Öğretmenlerin okul öncesi eğitimde çevre derslerinin işlenmesini istemeleri, onların buna hazır olduklarını göstermektedir. Bu durum "Çevre eğitimiyle ilgili neler yaptırıyorsunuz?" sorusunda da kendini göstermektedir. Öğretmenlerin %25'i çevre eğitimiyle ilgili aktivitelerde bulunduklarını ifade etmişlerdir. Bu aktiviteler istenilen düzeyde olmasa da olumlu bir gelişmedir. Öğretmenlerle yüz yüze yapılan görüşmelerden alınan mesajlar, onların çevrenin korunmasıyla ilgili aktiviteleri yaptırmak istedikleri ancak bu konuda bilgi eksikliklerinin olduğu doğrultusundadır.

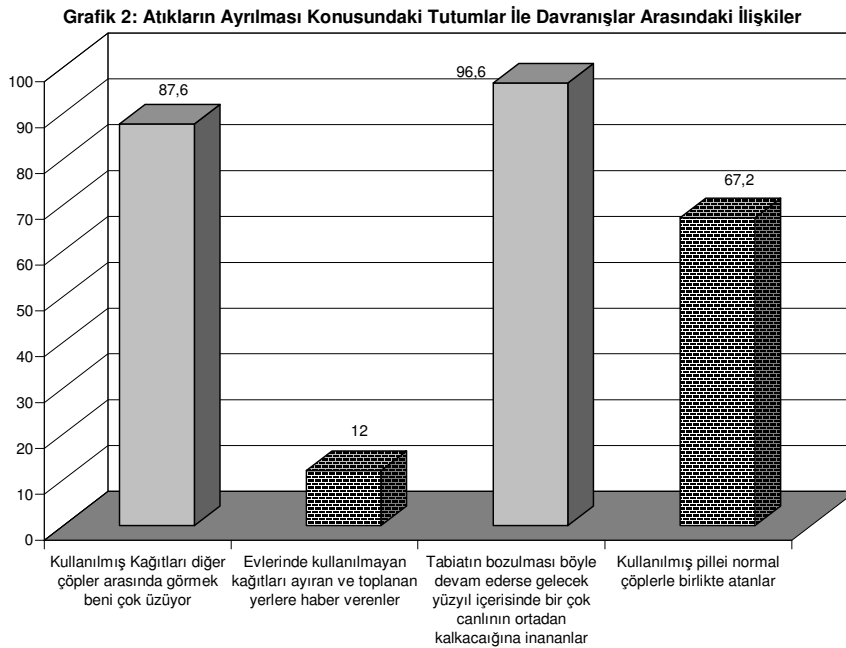
Burada tüm sorular tek tek ele alınmayacak ancak giriş kısmında da belirtilmiş olan tutum, bilgi ve davranışlar arasındaki tutarsızlıklar (Fuhrer, 1995; Lüdemann, 1993; Eckes & Six, 1994; Lehmann, 1999; Bamberg, 1996) üzerinde durulacaktır.

Bu araştırmada, genel anlamda okul öncesi öğretmenlerin çevreye karşı olan tutumları ve çevre bilgileri yüksek olmakla birlikte birçok temel çevre bilgilerini de bilmedikleri ortaya çıkmıştır. Örneğin, ozon tabakasına ve küresel ısınmaya (Grefe & Jerger-Bachmann, 1992) neden olan gazların neler olduğunu, kompostlamanın ne demek olduğunu, dağayı korumaya ait davranışlarının neler olduğunu ve kimyasal gübrelemenin zararlı olup olmadığı gibi konular. Bu tutum ve bilgiler ne derece davranışta kendini gösteriyor?. Aşağıdaki örnekler tutum ve bilgilerin sanıldığı kadar davranışların oluşmasında tek belirleyici faktörler olmadığını göstermektedir.

3.2 Tutumlar ile Davranışlar Arasındaki Tutarsızlıklara Örnekler

Grafik 2’de görüldüğü gibi, Kullanılmış kağıtları diğer çöpler arasına atılmış olarak görmek beni çok üzüyor diyen öğretmenler %87,6 olmasına karşılık, evlerinde kullanılmayan kağıtları ayıran ve toplanan yere haber veren veya ileten öğretmen sadece %12’dir. Öğretmenlerin evlerinde kağıt ürünlerini ayırmamaları hem atıkların değerlendirilmesi konusundaki bilgilerin önemini yeterince sahip olmadıklarını hem de yerel yönetimlerin bu konuda yeterli çabayı harcamadıklarının bir göstergesidir. Halbuki hem öğretmenler hem yerel yönetimler, 1 ton kağıdın geri dönüştürülmesiyle 16 tane ağacın kesilmesinin önleneceğini, geri dönüşümsüz kağıt üretimi ile geri dönüşümlü kağıtların üretimi karşılatırılınca, ihtiyaç duyulan enerji ve suyun çok düşük miktarlara ineceğini ve doğaya çok çok az miktarda zararlı maddelerin karışacağını biliyor olmalıydı.

Tabiatın bozulması böyle devam edecek olursa gelecek yüzyıl içerisinde bir çok canlının ortadan kalkacağına inan öğretmenler %96,6 iken, kullanılmış pilleri normal çöplerle birlikte atan öğretmenler %67,2’dir. Pilleri diğer çöplerle birlikte atmanın ne kadar tehlikeli olduğunu (Umweltbundesamt, 1996; 1998) öğretmenlerimizin bilmemesi büyük bir eksikliktir.



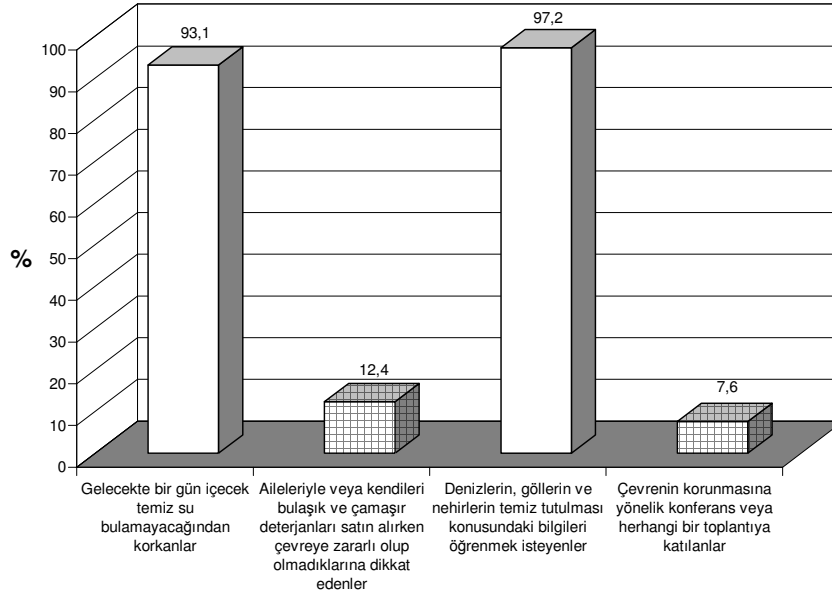
OMEP: 2003 Dünya Konsey Toplantısı Ve Konferansında bildiri olarak sunulmuştur. Kuşadası/ Türkiye.

Grafik 3, bir gün içecek temiz su bulamayacağından korkan öğretmenler %93,1, buna karşılık aileleriyle veya kendileri bulaşık ve çamaşır deterjanlarını satın alırken çevreye zararlı olup olmadığına dikkat eden öğretmenlerin %12,4 olduğunu bize göstermektedir.

Yine Grafik 3’de, denizlerin, göllerin ve nehirlerin nasıl temiz tutulması konusundaki bilgileri öğrenmek isteyenler %97,2 ama çevrenin korunmasına yönelik konferans veya herhangi bir toplantıya katılanlar ise sadece %7,6 olarak yer almaktadır.

Denizlerin, göllerin ve nehirlerin temiz tutulması için bir şeyler yapmak niyetinde olanlar %90,2, doğanın daha da çok bozulmasını önlemek için bende bir şeyler yapabilirim diyen öğretmenler de %94,6 ve kirletilmiş bir alanın temizlenmesinde gönüllü olarak çalışmak isteyenler %70,4 fakat çevre kirliliğinin önlenmesi için bir gazeteciye veya bir politikacıya veya yetkili birisine mektup yazanlar %1,4 ve çevrenin korunmasına yönelik konferans veya herhangi bir toplantıya katılanlar sadece %7,6’dır.

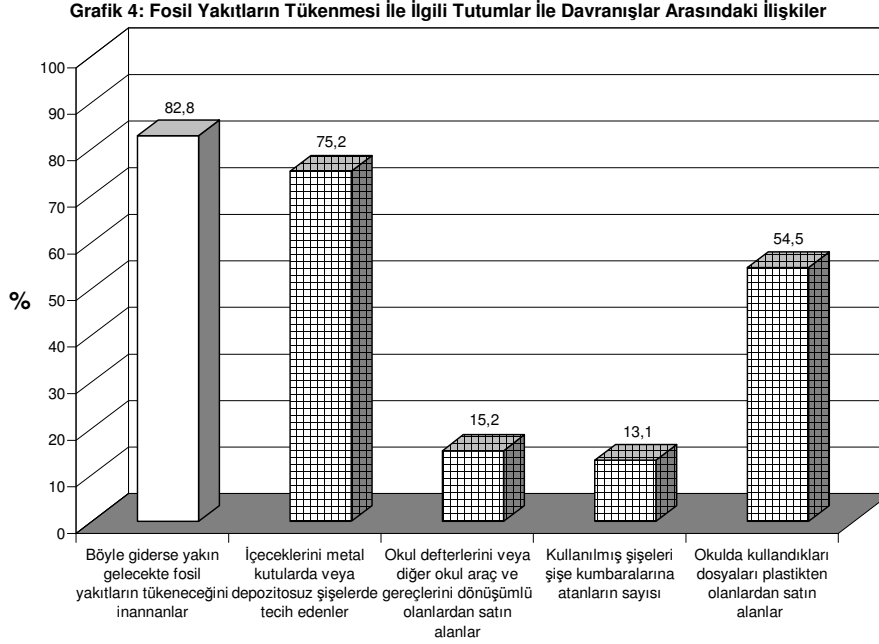
Grafik 3: Su Kirliliği, Göl ve Denizlerin Temizlenmesi Konusundaki Tutumlar ile Davranışlar Arasındaki İlişkiler



Grafik 4’de yer alan görüşler ise; Böyle giderse yakın gelecekte fosil yakıtlarının tükeneceğine inanan öğretmenler %82,8, yine aynı öğretmenlerin günlük yaşamlarında %75,2’si içeceklerini metal kutuda veya depozitosuz şişerlerde tercih etmeleri, aynı şekilde, yine bu öğretmenlerden sadece %15,2’si defterlerinin ve kağıtlarının geri dönüşümlü olanlardan satın almamaları, kullanılmış şişeleri şişe kumbaralarına atanların sayısının %13,1 olması ve %54,5’inin plastik dosyaları satın almaları tutumla davranışlar arasındaki tutarsızlıkları gösteren güzel örneklerdendir. Bu sonuçlardan, öğretmenlerin fosil yakıtlar veya doğal kaynaklar ile kullanılan ürünlerin arasındaki ilişkiyi özünde kavrayamadıkları ve öğrenmiş oldukları bilgileri günlük yaşamlarında davranışa dönüştüremedikleri anlaşılmaktadır (bkz. Grafik 7 kısımdaki bilgiler).

Diğer yandan hem bu grafikte hem diğer grafiklerdeki sonuçları Diekmann ve Preisendörfer’in (1992) Low-cost/High-cost teorisiyle bir açıklık getirilebilir. Bu teoriye göre bireyler, çevreye yararlı davranışları yerine getirirken kendi açılarından “masraf-fayda” yönünü düşünürler. Eğer bir davranış bireyin rahatından fedakarlık, cebinden para harcamasını gerektirmiyorsa ve yapması kolay ise bu tür davranışlar “Low-cost”, tersi olan davranışlar ise “High-cost” davranışlar olarak ele alınmaktadır. Örneğin çöplerin ayrılması, elektrikli araç-gereçlerin düğmelerinin kapatılması, çeşmelerin kapatılması gibi davranışlar “Low-cost”, özel araba

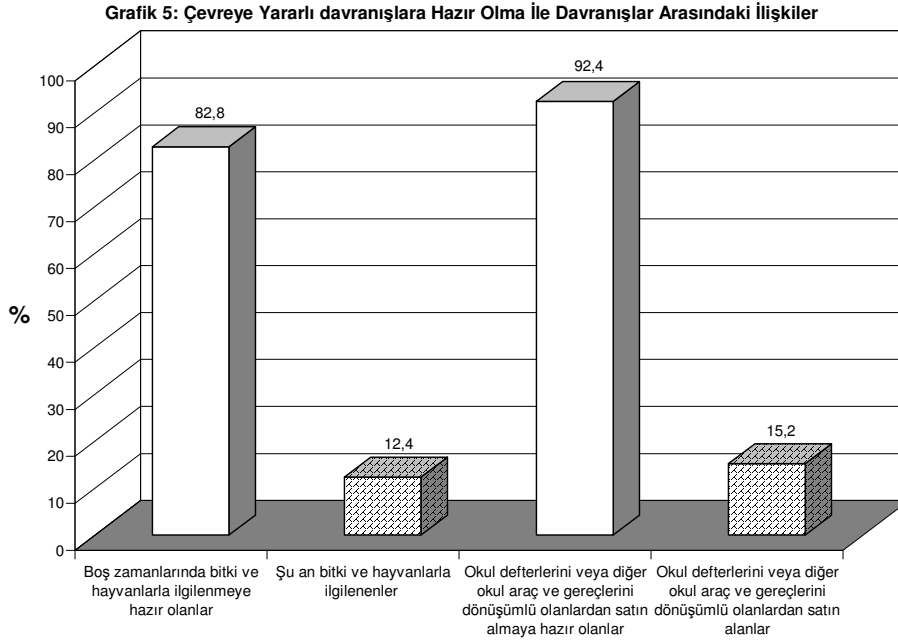
kullanımını azaltarak toplu taşıma araçlarını tercih etme, uzakta bulunan şişe toplama kumbaralarına kullanılmış şişeleri toplayıp götürme gibi davranışlar da “High-cost” davranışlar sınıfında sayılmaktadır. Buradaki bir çok sonucu bu teori ile açıklık getirmek mümkün olacaktır.



Grafik 5’de de görüldüğü gibi, boş zamanlarını bitki ve hayvanlarla ilgilenmeye hazır olanlar %82,8 fakat şu an bitki ve hayvanlarla ilgilenen öğretmenler ise %12,4’dür.

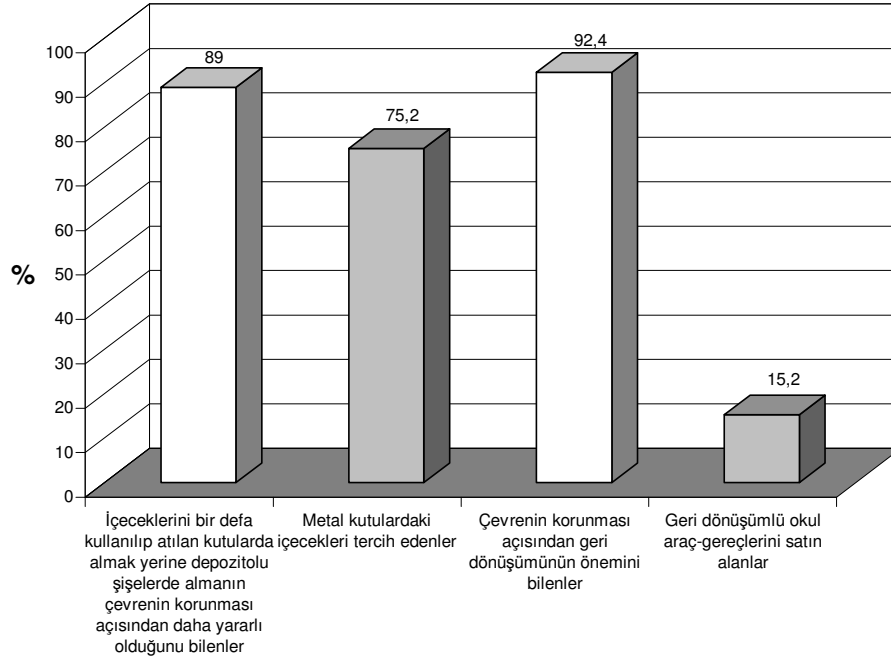
Bir yandan öğretmenlerin %92,4’ünün okul için gerekli olan malzemelerini geri kazanılmış olanlardan satın almaya hazır olduklarını ifade ederken diğer yandan aynı öğretmenlerin sadece %15,2’sinin geri dönüşümlü defterleri ve kağıtları satın almaları da büyük bir çelişkiyi göstermektedir. Bunun önemli bir nedeni geri dönüşümlü ürünlerin yeterince tüketiciye sunulmuyor olması olabilir. Ayrıca bu konuda başka araştırmalara gereksim duyulduğu düşünülmektedir.

OMEP: 2003 Dünya Konsey Toplantısı Ve Konferansında bildiri olarak sunulmuştur. Kuşadası/ Türkiye.



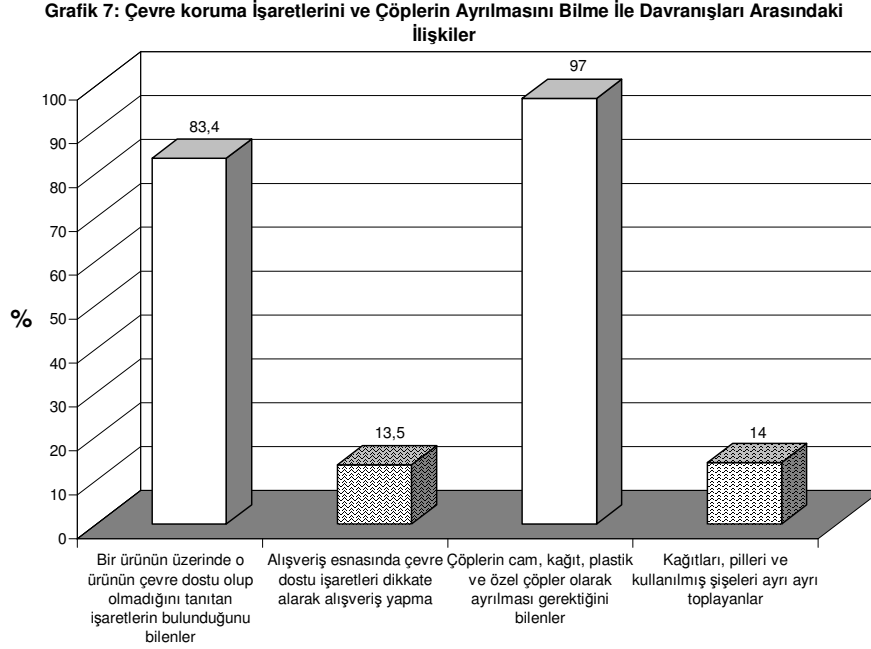
3.3 Çevre Bilgileri ile Davranışlar Arasındaki Tutarsızlıklara Örnekler

Grafik 6: Geri Dönüşüm ve Depozitolu Şişelerin Önemi Bilme İle Davranışları Arasındaki İlişkiler



Benzer tutarsızlıklar çevre bilgisi ile çevreye yönelik davranışlar arasında da görülmektedir. İçeceklerini bir defa kullanılıp atılan kutularda almak yerine depozitolu şişelerde almanın çevreyi koruma açısından daha çok yararlı olduğunu bilenler %89 iken aynı öğretmenlerin %75,2'si metal kutudaki içecekleri tercih etmektedirler. Kağıt alırken geri dönüşümlü olanlarını

satın alınan ürünün çevrenin korunması açısından önemli olduğunu bilenler %92,4 fakat buna uygun davranış gösterenler sadece %15,2'dir (Grafik 6).



Grafik 7, öğretmenlerin %83,4'ü bir ürünün üzerinde o ürünün çevre dostu olup olmadığını gösteren işaretlerin bulunacağını bilmelerine rağmen ürünleri satın alırken çevreye zararlı olup olmadıklarına dikkat edenlerin sadece %13,5 olduğunu ortaya koymaktadır.

Çöplerin cam, plastik, kağıt, metal ve özel çöpler olarak ayrılması gerektiğini bilen Öğretmenler %97 dir fakat evlerinde kağıtları, pilleri ayrı ayrı toplayanlar ve kullanılmış şişeleri şişe kumbaralarına götürenler %14'dür.

Buraya kadar olan örnekler, tutum veya bilgilerin davranışa dönüştürülemediğini göstermektedir. Bu da bilgilerin günlük yaşama dönüştürülemediğini ortaya koymaktadır. Graesel (1997) ve İlişki kurularak öğrenme (Situiertes Lernen) anlayışının temsilcilerine göre, verimli ve kalıcı öğrenmenin önkoşulu, daha sonra bilginin hangi ortamlarda kullanılacağını öğretmesidir. "Atıl bilgi" kavramı, bilgiyi öğrenme ve bilgiyi ihtiyaç duyulan yerde kullanma durumlarının farklılığından ortaya çıkmaktadır. Eğer bilgi yapay bir takım ortamlardan kazanılmış ise, bu durumda bu bilgiden gerçek ve karmaşık durumlarda yararlanmak pek mümkün olmaz (Whitehead 1929).

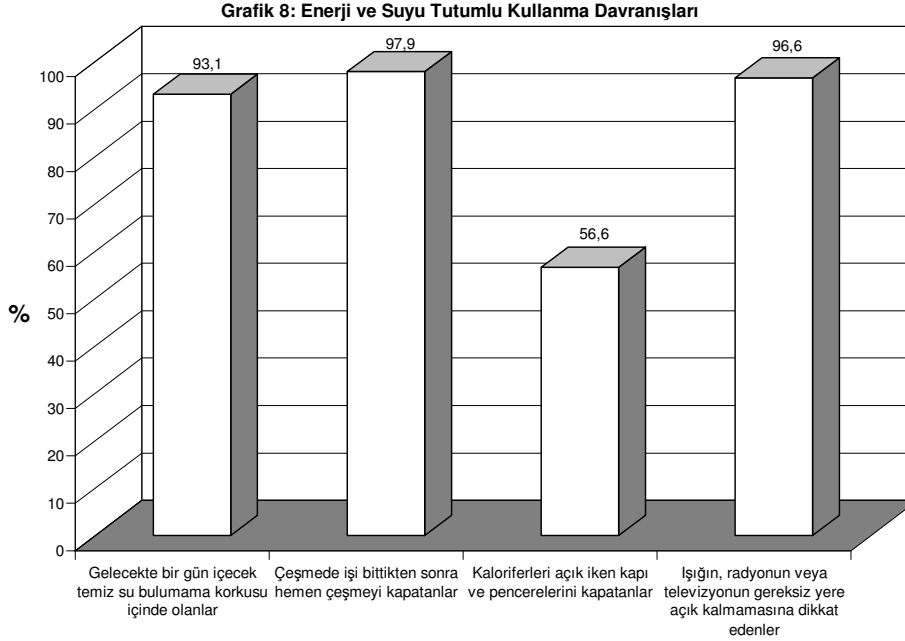
3.3 TUTARLILIK GÖSTEREN DAVRANIŞLAR

Diğer yandan bazı cevaplar çok tutarlı gibi görünseler de bunların arkasındaki psikolojik faktörler farklıdır. Bunlarla ilgili örnekler Grafik 8'de verilmiştir.

%95,1'i bir gün içecek su bulamama korkusu içinde olan öğretmenlerin %97,9'u çeşmede işleri bittikten sonra çeşmeyi kapatmaktadırlar. Öğretmenlerin %82,8'i böyle devam ederse çok yakın gelecekte fosil yakıtların tükeneceği inancını taşıırken buna paralel olarak ta %56,6'sı kaloriferleri açıkken kapı ve pencereleri kapalı tutmakta, %96,6'sı gereksiz yere ışığın, radyonun ve televizyonun açık kalmamasına dikkat etmektedirler. Buradaki tutarlılıkların ortaya çıkmasında şu üç psikolojik faktör rol oynamış diye düşünülmektedir. Bunlardan birincisi ekonomik faktörler olabilir. Çünkü ne kadar çok su harcaması, elektrik ve yakıt tüketimi, o kadar çok para harcamasıdır. Öğretmenlerin, meslektaşlarıyla en sık konuştukları konunun ekonomik sıkıntılar olması bunun en önemli nedenlerinden biri olabilir. İkincisi, çevre

OMEP: 2003 Dünya Konsey Toplantısı Ve Konferansında bildiri olarak sunulmuştur. Kuşadası/ Türkiye.

sorunlarının birey tarafından risk olarak algılanması ve tehdit olarak görülmesi çevreye yararlı davranışları motive etmesinden kaynaklandığıdır (Martens&Rost, 1998). Üçüncüsü, bu davranışların low-cost davranışlar arasında yer almasıdır (bkz. Grafik 4'ün açıklaması). Bu üç nedenden dolayı çevreye yararlı davranışların çevre bilincinden kaynaklandığını söylemek tartışmaya açık bir konudur. Yukarıdaki diğer sonuçlar göz önünde tutulursa bunun çevre bilincinden kaynaklandığını söylemek oldukça zordur.



4. TARTIŞMA VE ÖNERİLER

- Sonuçlardan da görüldüğü gibi çevre bilinci araştırmalarında sadece çevre bilincine ait tutumların ve çevreye ait bilgilerin yüksek olması kişilerin çevreye yararlı davranışlar göstermesine yetmemektedir. Çevre bilinci araştırmalarında, sadece çevreye karşı olan olumlu tutumlar veya yeterli çevre bilgilerine bakarak çevre bilinci yüksektir demek çok ta doğru bir yaklaşım değildir. Araştırmalar, olumlu tutumların davranışa dönüşmesinin kısa zamanda olamayacağını bunun zaman alacağını göstermektedir.
- Bilgilerin yapay ortamlarda öğretilmesinden ziyade doğal ortamlarda, uygulamaya yönelik ve günlük yaşamda kullanılabilir şekle dönüştürülmelidir.
- Temel amacı yarına kalmak olan insanın, bu amacına ulaşabilmesi için her şeyden önce çevreyle uyumlaşması gerekir (Dökmen, 2003). İnsanoğlu çevresiyle ne kadar iyi uyumlaşırsa hem kedisini, hem diğer canlıları ve hem de üzerinde canlıların yaşayabildiği tek gezegen olan bu dünyayı yarına taşıyabilir.
- Okul Öncesi eğitimde niçin çevre eğitimi?
- Çevre eğitimi ne kadar erken yaşta başlarsa o kadar iyidir. Çünkü, okul öncesi ve okul çağlarında oluşan ilgiler ve tutumlar gelecekteki istendik davranışların temelini oluşturur (De Haan, 1991, 1989; Oerter, 1987). Özellikle çocukluk çağlarında ve genç yaşlarda oluşan değer yargıları ve tutumlar, erken yaşlarda doğayla olan ilişkilerde empatinin gelişmesi ve doğaya karşı sevginin oluşmasında oldukça önemlidir. Bunların oluşması çevrenin korunması için çevre dostu davranışların gösterilmesi demektir (De Haan, 1998). Bu gelişim dönemleri, göz önünde tutulması gereken ve daha sonra bireylerde çevreye yararlı

bilinçli davranışların gelişmesine yardımcı olacak duyuşsal alandaki öğrenmeler olacaktır (Weiss, 1983). Bu yaşlarda çocuklara doğayı sevdireci oyunlar oynatılır. Bu oyunlarla çocuklar yaşantılar kazanır, olumlu duygular edinir ve çevre dostu davranmayı öğrenirler (Cornell, 1979; 1989). Doğanın bir değer olduğunu öğrenen öğrenci bütün duyu organlarıyla onun güzelliklerinin farkına varır ve onu korumak için çaba harcar (Lob & Desing, 1991).

- Okul öncesi eğitim kurumlarında arzu edilen çevre eğitiminin etkin bir şekilde verilebilmesi için her şeyden önce bu okullarda çalışan öğretmenlerin çevre bilincine sahip olması gerekir. Bundan dolayı bu okullarda çalışan diğer personelin de hizmet içi eğitimle veya seminerlerle çevre bilinçlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Çünkü, öğrenmeyen bir kişi başkasına da öğretemez başka bir deyişle çiftçi bilmediği, tanımadığı bir ürünü tarlasına veya bahçesine ekmez.
- Araştırmaya yapılan okullarda çevre eğitimi kapsamında yapılan çalışmalar yeterli değildir. Çevre eğitimi, okulların eğitim programlarında en azından uygulamada öncelikler arasında yer almadığı bizzat tarafımdan gözlenmiştir. Çok az okulda bitki ve hayvan yetiştirmesi çalışmaları vardır. Bunların dışında günü birlik geziler düzenleyen okullar vardır. Fakat bu gezilerin birinci amacı doğayı tanıtmaya veya doğada yaşantılar kazandırma yerine piknik yapmaya yöneliktir.
- Anaokulu öğrencileri, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi yılda en azından bir gecelerini doğada yapılacak kamplarda geçirmelidir.
- Gelecekte çocukların bitki ve hayvanlara karşı olumsuz tutum geliştirmelerini ve diğer canlılara karşı acımasızca davranmalarını ve hayvanlardan tiksinti duymalarını önlemek için, hayvanları kötü birer varlık olarak gösteren, devamlı insanlara zarar veren yaratıklar olarak sunan masal ve hikayelerin anlatılmasına son verilmeli ve aynı zamanda ormanların da kesilmeye ve kullanılmaya mahkum birer hammadde olduklarını çocukların beynine yerleştiren şarkılardan ve şiirlerden vazgeçilmelidir.

KAYNAKLAR

- Bamberg, S. (1996): Allgemeine oder spezifische Einstellungen bei der Erklärung umweltschonenden Verhaltens? Eine Erweiterung der Theorie des geplanten Verhaltens um Einstellungen gegenüber Objekten. Zeitschrift für Sozialpsychologie, 27, 47-60.
- Berck, K-H. & Klee, R. (1992): Interesse an Tier- und Pflanzenarten und Handeln im Naturschutz. Frankfurt am Main: Peter Lang
- Cornell, J.B. (1979): Mit Kinder die Natur erleben. Oberbrunn.
- Cornell, J.B. (1989): Mit Freude die Natur erleben. Mülheim.
- De Haan, G. & Kuckartz, U. (1998): Umweltbewusstseinsforschung und Umweltbildungsforschung: stand, Trends, Ideen. In: G. de Haan & U. Kuckartz (Hrsg.): Umweltbildung und Umweltbewusstsein. Opladen
- De Haan, G. (1989): Ökologie-Handbuch Grundschule-Sieben Themen mit über 100 praktischen Vorschlägen für den Unterricht. Beltz Verlag. Weinheim und Basel.
- De Haan, G. (1991): Ökologie-Handbuch Grundschule. Weinheim und Basel.
- De Haan, G., Jungk, D., Kutt, K., Michelsen, G., Nitschke, C., Schnurpel, U., Seybold, H. (1997): Umweltbildung als Innovation. Heidelberg: Springer
- De Haan, G.; Kuckartz, U. (1998) Umweltbewusstseinsforschung und Umweltbildungsforschung: Stand, Trends, Ideens. G. de Haan, Kuckartz. U. (Hrsg.): Umweltbildung und Umweltbewusstsein. Leske+Budrick, Opladen.
- Diekmann, A. ve Preisendörfer, P. (1992): Persönliches Umweltverhalten. Diskrepanzen zwischen Anspruch und Wirklichkeit. Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, 44, 226-251.
- Dökmen, Ü. (2003): Yarına Kim Kalacak? Evrenle Uyumlaşma Sürecinde Varolmak, Gelmek, Uzmak. 8. Baskı. Sistem Yayınevi. İstanbul.

OMEP: 2003 Dünya Konsey Toplantısı Ve Konferansında bildiri olarak sunulmuştur. Kuşadası/ Türkiye.

Eckes, T. ve Six, Bernd (1994): Fakten und fiktionen in der Einstellungs-Verhaltens-Forschung. Eine Meta-Analyse. Zeitschrift für Sozial Psychologie. Band 25, Heft 1. S. 253-271. Verlag Huber. Bern.

Erten, S. (2000): Empirische Untersuchungen zu Bedingungen der Umwelterziehung –ein interkulturellervergleich auf der Grundlage der Theorie des geplanten Verhaltens. Tectum Verlag. Marburg.

Erten,S. (2002): İlköğretimin II. Kademesindeki (6.7.8. sınıflar) öğrencilerde Çevreye Yaralı davranışların Araştırılması. V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongre kitabı, 16-18 Eylül, 2002, Ankara

Fuhrer, U. (1995): Sozialpsychologisch fundierter Theorierahmen für eine Umweltbewußtseinsforschung. Psychologische Rundschau, 46, 93-103.

Gräsel, C. (1997): “Problemorientiertes Lernen“. Göttingen, Bern, Toronto, Seattle

Grefe, C. & Jerger-Bachmann, I. (1992): Das blöde Ozonloch. Kinder und Umweltängste. München.

Lehmann, J. (1999): Empirische Forschung zur Umweltbildung. Opladen.

Lob, R.E. & Gesing, H. (1991): Umwelterziehung ganzheitlicher und umfassender Bildungsauftrag für die Grundschule. In: Gesing, H. & Lob,R.E. (Hrsg.): Umwelterziehung in der Primarstufe. Heinsberg.

Lüdemann, C. (1993): Diskrepanzen zwischen theoretischem Anspruch und forschungspraktischer Wirklichkeit. Eine Kritik der Untersuchung über “persönliches Umweltverhalten” von Andreas Diekmann und Peter Preisendörfer. Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, 45, 116-124.

Martens, T. & Rost, J. (1998): “Der Zusammenhang von wahrgenommener Bedrohung durch Umweltgefahren und der Ausbildung von Handlungsintentionen“. Zeitschrift für Experimentelle Psychologie, 45, 4, 345-364

Oerter, R. (1987): Moderne Entwicklungspsychologie. Donauwörth.

Schrenk, M. (1994): Umwelterziehung an der Förderschule. Kiel: IPN.

Umweltbundesamt (1996): Was sie schon immer über Abfall und Umweltwissen wollten. (3. verbesserte Auflage) Stuttgart, Berlin.

Umweltbundesamt (1998): Umweltbewusst Leben. Berlin

Unterbruner, U. (1991): Umwelterziehung und die Ängste jugendlicher vor Umweltzerstörung. In: Eulefeld, G. / Bolscho, D. / Seybold, H. (Hrsg.): Umweltbewusstsein und Umwelterziehung. Kiel.

Weiss, J. (1983): Pädagogisches Grundsatzpapier. Naturschutz-Zentrum Hessen e.V. (Hrsg.). Wetzlar.

Whitehead, A. N. (1929): “The aims of education“. New York: Macmillan